
ajakiri

56 ● 1989

ISSN 0384-8469

VAIMUSTATUD ENESETAPP?

"Aja Kirja" asjus, kuid mitte ainult!

Pealkiri ja alljärgnevad tsitaadid on Vello Salolt, "Aja Kirja" endiselt toimetajalt, kes Vaba Euroopa Raadio kaudu ütles ms järgmist:

Läinud aastal Metsaülikoolis Kotkajärvel esitles Tiit PRUULI "Edasit": "Toimetusel on ümmarguselt 30 loomingulist kaastöölist." Kui mulle sõna anti, ütlesin: "Aja Kirjal" ainult pool toimetajat". Ja kurb oli endalgi seda öeldes. Suhe 60:1 AK kahjuks./- - - /

Tuleb tõsiselt küsida: kas paneme poe kinni? Seda enam, et kodumaal valitseb mitte niivõrd Toompea kui just karjuv viletsus. Pruuli unustas öelda, et "Edasi" toimetusel ei ole ühtegi fotokopeerijat./---/oleks ka kena raal ja telefax ja nii edasi. See ei ole nende süü, aga viletsus on reaalne ja meie soov abistada samuti. Kui raha sinna läheb, ei jätku seda mõnel AK tellimiseks. Aga kas me ei hoia raha kokku vale koha pealt?

Olen veendunud, et "Aja Kirja" on ikka veel vaja /- - - / Mitte ainult selle pärast, et me ei tea, mis sellest kõigest seal välja tuleb. Ei, "Aja Kirja" algne funktsioon - vaadelda eestlust globaalses ulatuses - on nüüdki oluline./---/ See olukord ei muutu üleöö. Ei muutu ka väliseestlaste oma. Vajame kohalikke lehti kolooniate sideorganitena ning ülemaailmsed eestlust vaatlevat ajakirja nii kaua kui eestlust on.

"Vaimustatud enesetapp" oli ühe Hiina olusid kirjeldava raamatu pealkiri. Käesoleva pealkirjaks /---/ ainult retoorilise küsimusena. Kas hakkame Eestis praegu toimuva vaimustuses oma rahvuslikke üritusi ise mõrvama? Või elame edasi, hoides osakese vaimustusest meie eneste ettevõtmiste jaoks, katsume ise midagi luua, selle asemel et hakata mugavateks sisseveo-kultuuri tarbijateks, tulgu see pealegi kallilt kodumaalt. Kust kuuldubki juba kaebamist, et professionaalsed ansamblid on taidluse tapamajaks kujunemas.

"Vaimustatud enesetapp"? Ei, kindel ei! Laskem end pigemini kodumaal puhkenud vaimustusest nakatada, et ühist eesti asja kõikjal edasi ajada
VAIMUSTATUD ENESETEOSTUSENA.

*

Ulaltoodud etteaste väärrib tähelepanu sest see puudutab päevatähtsustumas küsimust. Paisu tagant pääsenud suhtlemine võib ootamatuid, mitte alati läbinisti positiivseid kogemusi anda. Siiski - üldistada ei maksa. Tark on nähtuste sisu eraldi vaadata.

JÄRG LK 22

2

PAUL ARISETE

MEIE SUUR KEELETEADLANE

Professor Paul Ariste on koos Julius Margi ja Julius Mägistega eesti viimase aja keeleteaduse suurmehi. Sündinud 3.II.1905 ja õppinud Tallinna Linna Poeglaste Humanitaargümnaasiumis, jätkas ta õpinguid Tartu Ülikoolis eesti ja sugulaskeelte alal. Lõpetanud ülikooli 1929.a., omandas ta mag. phil. astme 1931.a. ja doktorikraadi 1939.a. Ta töötas rida aastaid Tartu Ülikoolis dotsendina ja alates 1944.a. professorina ning soome-ugri kateedri juhatajana. 1954.a. nimetati Ariste akadeemikuks ja 1965.a. teeneliseks teadlaseks. Rahvusvaheliselt tunnustatud õpetlasena on ta valitud rea välismaiste teaduslike seltside auliikmeks ja Helsingi ning Szegedi ülikooli audoktoriks.

Paul Ariste teaduslik tegevus on erakordselt ulatuslik. Mahult (kokku üle 8500 lk.) saab sellega võrrelda ainult Oskar Looritsa ja M.J. Eiseni tööd, kuigi paljud Eiseni teosed - olgugi väärtuslikud - on materjalikogud. Ariste tööst annab aimu tema 60-ndaks sünnipäevaks 1965.a. avaldatud ligi 40-leheküljeline bibliograafia, mis hõlmab küll ainult osa tema tööst. See sisaldab keskmiselt ühe lehekülje tiitleid iga aasta kohta. Ent aastail 1948-49 tekib selles järsk lünk, mille põhjus on käegakatsutav neile, kes on tuttavad nõukogude võimuga Eestis: teadusliku uurimise aseme pidi Ariste neil aastail tegema sunnitööd! Eestist saabunud teateil olid GPU mehed ta ühel õhtul vale ettekäände all kodu alakorruselt välja kutsunud, miilitsasse viinud ja arreteerinud. Alles mõni aeg hiljem oli ta perekond (kes oli olnud sel ajal maja teisel korrusel) saanud teada tema äkilise kadumise põhjusest.

Ariste peamiseks uurimisalaks on läänemeresoome (ehk läänemere) keeleteadus, eesotsas eesti keelega, ja selle kõrval rahvaluule. Juba noorukiajast peale on tema huviobjektiks olnud eesti keele sõnavara

päritolu selgitamine. Oma magistritöös "Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles" (1933) registreeris ta umbes 250 eesti-rootsi laensõna ja lisaks hea hulga soome-rootsi ja alamsaksa laensõnu, peamiselt Loode-Eestist ja saartelt. Teiste hulgas leidis ta hiidlaste keeles kaks lapi laensõna *paldis-paldas* (kirjakeeles *paldas*) 'hiidlest' ja *tiks*, 'soomusteta tursa moodi kala mis Põhjameres ja Valges meres kalastavad hiidlased Lapimaalt olid kaasa toonud.

Teiseks Ariste poolt põhjalikult viljeldud uurimisalaks said alamsaksa laenud eesti keeles. Peale üksiklaenude hakkas ta jälgima alamsaksa laene Georg Mülleri keelemälestistes ja mõni aeg hiljem Heinrich Stahli teoseis. Ariste etümologiseeritud laenude hulk on väga tähelepandav (400-500 sõna), mis on tulnud meile Eestis kõneldud alamsaksa keelest.

Erakordselt paljude keelte tundjana on Ariste identifitseerinud eesti keeles üksikuid sõnu ka muudest keeltest, nagu lätist (lõuna-eesti *müütник* 'tõlner'), mustlaste keelest (*manguma*, *maaruma*), heebreast (*jaanalind*) ja juudi keelest. Reale sõnadele on ta leidnud vasteid sugulaskeeltest või tuletanud nad meie oma sõnavarast. Nii on ta rahvuskangelase *Kalevi* nime ühendanud murdesõnaga *kali* 'tugi, kang'.

Tähelepandav on Paul Ariste töö eesti keele foneetika alal. Kasutades eksperimentaalfoneetika meetodeid, millega ta tutvus Helsingis ja Hamburgis, on ta selgitanud eesti keele häälikute hääldamist ja olemust (sulghäälikud, lõuna-eesti larüngaaklusiil, nasalisatsioon, r, h, jne.). Tema kõige ulatuslikum foneetiline teos on "Hiiu murrete häälikud" (1939), mis jälgib hiiu häälikuid tänapäeval ja nende ajaloolist arenemist. Lisaks on ta avaldanud foneetika õpikuid peamiselt üliõpilaste tarbeks.

Peale eesti keele on Ariste tegelnud intensiivselt ka teiste läänemere keelte uurimisega. Neist on hävimisohus olevast vadja keelest saanud üks ta peamisi uurimisalasid, kusjuures ta on keskendunud vadja sõnaseletustele, kohanimedele, morfoloogiale ja eriti rahvaluulele. Ta on avaldand vadja keele grammatika, murdetekste, rahvalaule, -jutte ning pajatusi ja pannud aluse suurele vadja sõnaraamatule, mille põhjaks on ta enda kogutud ulatuslik sõnavara. Teistest läänemere keeltest on Aristel uurimusi liivi, isuri ja soome keele alalt.

Avaraid perspektiive on Ariste avanud oma uurimustega läänemere

hõimukeelte kujunemisest ja substraadi probleemist. Vastandina Setäläle ja ta koolkonnale on Ariste seisukohal, et soome-ugri hõimud asusid Ida-Euroopa metsavööndis ja Läänemeremail juba III aastatuhandel e.Kr. Ühinedes tänapäeva arheoloogide ja antropoloogidega, on ta tõendanud, et keeleandmed kinnitavad arheoloogia andmeid. Tema uurimuste järgi oli II aastatuhande alguses ilmunud Ida-Baltikumi balti hõimud, kellega soome-ugrilased asusid suurtel aladel üksteise naabruses segamini. Side nende vahel oli tihe ja pikaajaline. See algas juba enne seda, kui nüüdsete laplaste esiisad (samojeedide sugulased) olid võtnud omaks soome-ugri keele, sest lapi keeles leidub rohkesti vanu balti laene, mis esinevad ka läänemere keeltes.

Alates viimase aastatuhande keskelt asusid Ariste järgi eestlaste eelkäijad hõimud juba enam-vähem oma pärastistel aladel. Kõige vanemad läänemerelaste rühmitused olid liivlased, lõuna-eestlased, põhja-eestlased, karjalased ja vepslased. Soome keel kujunes I aastatuhandel e.Kr. häme hõimu keelekujust, millele lisandus rohkesti eesti keele kirdemurde elemente. Järgmisel aastatuhandel eraldusid põhja-eestlastest vadjalased ja karjalastest isurid ning kujunesid vadja ja isuri keeled. Ariste teeneks on, et ta omistas senini soome murdeks peetud isurile iseseisva läänemere keele staatuse.

1960-ndail aastail tegeles Ariste intensiivselt substraadi probleemidega. Ta täpsustas indo-iraani ehk aaria laenukihti läänemere keelis, näidates, et osa indo-euroopa laensõnu võeti üle juba aluskeelde hilispaleoliitikumis. Need moodustasid indo-euroopa substraadi läänemere keelis. Selliste laenude hulka võib Ariste järgi arvata mõned loomanimetused, nagu *tarvas* 'ürgveis', *kauris* 'metssikk', *varss* jt. Lisaks neile on ta esitanud ligemais sugukeeltes sõnu, mis pole soome-ugri algupära ega ole laenatud ühestki tuntud indo-euroopa või mitte-indo-euroopa keelest. Vähemal osa neist tundmata päritoluga sõnadest on substraatsõnad meie esivanemate hulka sulanud proto-eurooplastelt. Siia võib arvestada sõnad nagu *meri*, *Peipsi*, *Võrtsjärv*, *helm*, 'merevaik' (praegu kirjakeeles 'helmes'), rida kala- ja loomanimetusid ja kehaosade ning nende tegevuse nimed, nn. somaatilised sõnad.

Paul Ariste eestvõttel on Tartu Ülikool kujunenud Nõukogude Liidus juhtivaks keskuseks soome-ugri keeleteaduse alal. Siin on aastakümnete jooksul saanud oma ettevalmistuse suur hulk eri rahvusest noorema põlve

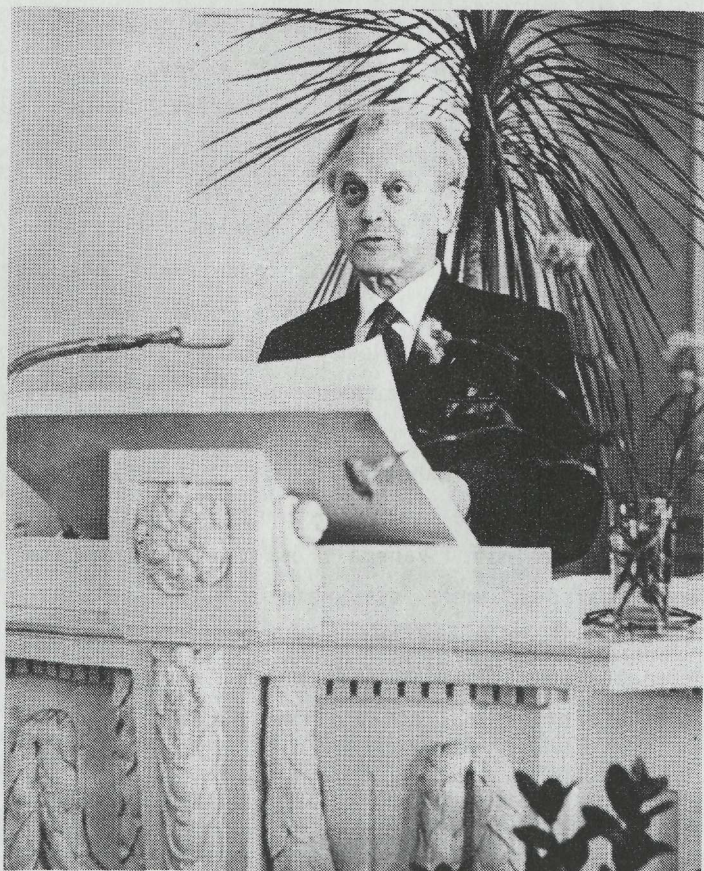
keeleteadlasi. Ariste energiat on jätkunud paljudele aladele. Lisaks uurimistööle ja noorte keeleteadlaste kasvatamisele on ta toimetanud rea teaduslikke väljaandeid ja olnud ajakirja "Sovetskoe finnougrovedenie" peatoimetaja, organiseerinud ekspeditsioone ja kongresse. On õigusega väidetud, et Ariste üksinda on teinud nii suure töö, millest kuhjaga jätkuks mitmegi mehe elutöök.

FELIKS OINAS

Kasutatud kirjandus peale Paul Ariste teoste:

P.Alvre, "Paul Ariste läänemeresoome keelte uurijana", PAUL ARISTE JA TEMA TEGEVUS, Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, nr 690 (Tartu, 1985), 12-24.

A.K(ask), "Paul Ariste elust ja tööst," SÕNA SÕNA KÕRVALE (Tallinn: Emakeele Selts, 1965), 7-20. Huno Rätsep, "Paul Ariste eesti sõnade päritolu uurijana," SÕNASÕEL, 3, Tartu Riiklik Ülikool, Eesti Keele Kateeder (Tartu, 1975), 17-70.

PAUL ARISTE

SAAB VEEBRUARIS 85 AASTASEKS

LIIKLUSE MITU PALET

Ja koidikul siis selgitame,
kes on meist õige eestlane

Preester Vello Salo lõpetas oma välis- ja kodueestlusele pühendatud artikli 'Melbourne'i mõtteid' Tartu lehes "Edasi" küsimusega, et kes need väliseestlased siis õigupoolest on. Salo artiklile sai toimetus küll üsna palju vastukajaid - pooldavaid, kahjutundvaid, tulivihaseid - ent mitte ühtegi vastust tema poolt esitatud lõppküsimusele.

Probleemid tekivad juba terminoloogias. Kes väidab, et ta on poliitiline põgenik (see kategooria ongi kindlasti ülekaalus), kes kinnitab, et ta toodi sakslaste poolt sunniviisil kaasa, kes ei tee endale sellest üldse probleemi, sest ta on sündinud aastal 1965 ja ta ema on taanlane.

Informatsiooni hulga kasvuga on kodueestlastele kogu eksiileestluse olemus muutunud ühest küljest just kui palju segasemaks. Samuti kui näiteks küsimus isiklikust vabadusest ja sõltumatuses, kus paradoksina võime hoomata asjade palju keerulisemaks muutumist võrreldes aegadega mõni aasta tagasi (aga see pole praegune teema).

Teisest küljest aga asetub kogu küsimusteriing tasapisi oma normaalsesse positsiooni ja näeme, et polegi olemas mingit nähtust, mida ühetähenduslikult võiksime hõlmata sõnaga "väliseestlus".

Iga kirjutis, mis kõneleb pagulastest peaks algama lausega: "23. augustil 1939 sõlmisid Hitler ja Stalin salasobingu, mille tulemusena N.Liit okupeeris Eesti Vabariigi. Sama lepinguga sai võimalikuks II Maaailmasõja vallapuhkemine".

Sellega on ära näidatud väliseestluse ühine alus (kui jätame välja pea hääbunud "vanaeestluse" ning hiljutised nännipõgenikud), järgnevad juba täiesti individuaalsed lood. Siis võib mängu tuua kitsamad poliitilised vaated, asukohamaade iseärasused, pagulasühiskondade omavahelised lõhed jms.

Pole kahtlust, et Eestis on väliseestlust kohati juba liiga kauniks hakatud võõpama. Teatud hetkel oli see loomulik ja vajalikki. Tugeva pagulaskonna olemasolu tunnetamine oli meile moraalse toena hädavajalik. Alateadvuslik kindlustunne, et kusagil on rikas, poliitiliselt mõjukas ning kõikvõimas "ameerika onu", andis ehk jõudu igapäevastes sahmimistes ja ka võitluses totalitaarmasinaga.

Teiseks oli meil hädapärast tarvis laiaulatuslikku ülevaadet, mis ja

kes üldse olemas on. Siia on praegugi veel mitmeid tühikuid jäänud. Esile on tõstetud isikuid ja nähtusi ühiskonna- ja kultuurielu ääremailt, samal ajal kui mõnigi representatiivne nähtus on kodumaal täiesti teadmata või meelega olematuks vaikutud.

Nüüd, mil pilt hakkab siiski enam-vähem selginema, mil mitte enam igat välismaalast ohi ja ahi-ga ei tervitata, peab igauks ise määrama oma suhtluse prioriteetid. Igaühel on võimalik otsustada, kas tahab läbi käia Mäido Kari ja ÜEKN-iga, võitlejate, sotsialistidega või Mihkel Nuka ja kadunud "Uue Ilmaga".

Üldjoontes positiivse tiheda kommunikatsiooniga seoses on esile kerkinud kahjuks ka üks üsna suur edvistamine. Käimas on tihe konkurents õigema eestlase nimele. Sõidab pagulane Eestisse, siis peab ta intervjuudes rõhutama, kuidas teised väliseestlased ei mõista ta püüdeid, kuigi need on ainukestena suunatud eestluse säilitamisele Läänes. Saab kodueestlane välja, muutub ta üleöö poliitiliseks märtriks, kes aastakümneid on kannatanud võimudepoolseid jälitamisi ja repressioone, aga siiski kõigile sellele üliljulgelt vastu seisnud. Need kannatused annavad talle loomulikult õiguse teatud poliitilise ja majanduslikugi kapitali nõutamiseks. Kuigi seni on tegu siiski vaid hoiatavate üksikjuhtumitega, on see partneri informeerimatuse arvel eneseupitamine ikkagi piisavalt piinlik, et seda ära märkida.

Lubatagu mul teha üks ettepanek hoopis teisest vallast, mis ei pruugi küll eriti viisakana kõlada, aga on mu arvates seda väärt, et võimalik ebaviisakus alla neelata. Kõik need rahvakunstnikud, teenelised kultuuritegelased ja elukutselised eesti asja ajajad, kes praegu mööda ilma ringi lustivad, on ju enamasti kenad inimesed ja paljud on need sõidud tõesti auga ära teeninud. Veelgi enam aga vajaksid sarnaseid reise noored radikaalsed haritlased, keda pole ehk küll nii efektne oma lääne kolleegidele ja kaasväliseestlastele tutvustada, kel puudub see kõikemõistev ning -andestav, "inimnäoga sotsialismi" propageeriv lihv, kelle käes on aga, trahvaretti langedes, tööpooldest iseseisva Eesti tulevik. Ja kui väliseestlased tahavad ja saavad kedagi toetada, siis aidake eesti NOORED üle koduaia vaatama! Paigutades oma vaba kapitali (ma ei mõtle mitte üksnes raha, vaid ka moraalset kapitali) siia, võib kindel olla, et see kannab kõva protsenti vabas Eestis. Kinnitan seda isiklikest kogemustest. Veendunult ja tänutundes.

Tiit Pruuli

SISSERÄNNE EESTISSE 1953 - 1988

Veel hiljuti kehtinud demograafiliste andmete avaldamiskeeld on teada tõsiasi. 1959 aasta rahvaloendusjärgsel ajal siisk üht-teist ilmus ning huvilistel oli sündimuse, suremuse, rahvastiku vanusstruktuuri, jms kohta mingit teavet võimalik saada. Rändeandmeid ei avaldatud ka tol ajal mitte, mistõttu teadmatus selles vallas on arvatavasti suurim. Ühtlasi on suurim vajadus just rännet rahvastikuprotsessidest reguleerida. Infonappust on agarasti kasutamas - küll tahtmatult, küll teadlikult - poliitilised erakonnad oma huvide reljeefsemaks esitamiseks.

Enamiku rändenäitajate aluseks on absoluutarvulised rändevood, millest ongi mõtet rändestatistika tutvustamist alustada. Materjal on koondatud kolme tabelisse: sisseränne Eestisse, väljaränne Eestist ning Eesti rändesaldo. Arvud kajastavad alalist rännet, milleks loetakse inimese elukoha (sissekirjuse) vahetust üle administratiivregiooni piiri. Selliseks regiooniks on meil linn või külanõukogu.

Tabelis on sisseränne Eestisse antud kuue eri arvuga. Kogu rändevoog haarab kõiki aasta jooksul toimunud sissekirjutusi Eestisse. See jaguneb kaheks sõltuvalt sissekirjutanu eelmisest elukohast: *sisseränne* hõlmab Eesti teistest piirkondadest saabunuid, *välisränne* aga piiritagant tulnuid. Muidugi on selline jaotus tinglik. Eilne välismigrant, vahetades näiteks lühiajalise elukoha Kohilas Tallinna vastu, langeb siserände hulka. Samal ajal põline eestlane, naastes õpingutelt Ungaris, kuulub välismigratsiooni alla. Sedasorti kahetasandlikkuse vältimiseks tabuleeritakse mitmes riigis rändeandmeid ka sünnikohast (mitte ainult eelmisest elukohast) lähtuvalt. Meil selline Võimalus puudub.

Välisränne on omakorda jaotatud kolmeks. Eiränne sisaldab nõ mustast kastist saabunud inimesi. Põhiliselt kuuluvad siia sõjaväeosast või kinnipidamiskohast lahkunud. Jällegi tuleb rääkida tinglikusest, nimelt selle voo välisrände hulka arvamise üle. Osa demobiliseeritud sõdureid teenib Eestis, samuti istub osa kurjategijaid oma aja siin. Segadust tekitab ohvitserkond ja nende perekonnaliikmed, kui nad Eestisse saabudes

SISSERÄNNE 1953 - 1988

	Kogu rändevoog	Eesti sisene vahetus	Kokku ränne	Põhi ränne	Eri ränne (vangist või sõjaväest saabunud jne)	Saabujad välisriikidest
1953	108719					
1954	102604					
1955	94292					
1956	106553	56049	50504	40471	10033	1387
1957	94279	55143	39136	32378	6758	464
1958	92261	56742	35519	28744	6775	295
1959	84283	53834	30449	24404	6045	380
1960	85219	55262	29957	23367	6590	264
1961	81249	55072	26177	22632	3545	335
1962	84306	56055	28251	22287	5964	165
1963	85990	57672	28318	21729	6589	251
1964	85875	56271	29604	22345	7259	263
1965	83419	54116	29303	22275	7028	269
1966	86268	56229	30039	23112	6927	220
1967	87407	57456	29951	21903	8048	189
1968	96089	58740	37349	28011	9338	198
1969	103310	61184	42126	31936	10190	527
1970	100864	59500	41364	30929	10435	694
1971	100820	61146	39674	29283	10391	496
1972	95599	60295	35304	25541	9763	217
1973	94774	58756	36018	26434	9584	237
1974	92756	57527	35229	25003	10226	335
1975	92099	57829	34270	24128	10142	300
1976	87078	53770	33308	23772	9536	284
1977	87876	53355	34521	24500	10021	342
1978	85469	53273	32196	23033	9163	425
1979	83378	52287	31091	22088	9003	385
1980	82435	50936	31499	20851	10648	565
1981	81856	50000	31856	20575	11281	541
1982	79870	48954	30916	19781	11135	598
1983	77547	47468	30079	18239	11840	693
1984	77694	48225	29469	17502	11967	688
1985	80485	48523	31962	19129	12833	2031
1986	79905	49155	30750	18461	12289	1112
1987	78850	49106	29744	16874	12870	829
1988	66715	43107	23608	12559	11049	1608

	Kogu rändevoog	Eesti sisene elukoha vahetus	Kokku ränne	Põhi ränne	Eri ränne (vangi või sõjaväkke läinud jne)	Välisriikidesse läinud
1953	85670					
1954	91441					
1955	87416					
1956	89852	50664	39188	29320	9868	250
1957	86419	50676	35743	26713	9030	740
1958	85476	50879	34597	21862	12735	394
1959	75439	47579	27860	19101	8759	322
1960	81469	52032	29437	21876	7561	362
1961	72627	51802	20825	14507	6318	168
1962	74416	51806	22610	14863	7747	170
1963	73057	51893	21164	13575	7589	158
1964	74517	51889	22628	13339	9289	247
1965	75125	51926	23201	14551	8650	207
1966	80152	54136	26016	16712	9304	225
1967	81124	55012	26112	18261	7851	168
1968	86008	56583	29425	18547	10878	278
1969	90135	59227	30858	20318	10540	382
1970	88204	58110	30094	19560	10534	604
1971	89900	60049	29851	19374	10477	676
1972	87533	59183	28350	18266	10084	774
1973	87518	58554	29073	19227	9846	955
1974	88071	56591	31480	21428	10052	2684
1975	87756	56789	30967	20334	10633	2324
1976	82236	53726	28510	19315	9195	2428
1977	80315	53928	26387	17642	8745	1637
1978	80272	53389	28883	19271	9612	864
1979	79286	53093	26193	17189	9004	857
1980	75307	50427	24880	14447	10433	863
1981	75397	49727	25670	13990	11680	642
1982	74167	48631	25536	14077	11459	736
1983	72350	47300	25050	13633	11417	710
1984	71376	47682	23694	12745	10949	690
1985	72318	48062	24256	12619	11637	938
1986	71902	48389	23513	12349	11164	997
1987	71001	47747	23254	12591	10663	1386
1988	62661	41847	20814	10754	10060	2449

sh 8701 armeeteenistusse asunud
1359 kinnipidamiskohta lahkunut

kirjutavad endit sõjaväeosa territooriumile, ei kajastu nad sisserände andmeis üldse, vastupidisel juhul aga tavaliste inimeste kombel põhirändevoos. Eraldi on toodud välisriikidest Eestisse saabujad, kuid siingi tuleb arvestada sõjaväe liikumise mõju. Nimetatud tulba arvud pole liidetud ei välisrände ega kogu sisserändevoos hulka.

VÄLJARÄNNE EESTIST

Tutvume allpool väljarändega. Arvud tabelis on esitatud ja määratletud samuti kui sisserände puhul. Tabel algab ka siin 1953 aasta andmetega. Sõjajärgne rändestatistika on siiski vanem, juba 1946 aastast on üht-teist olemas. Varasemate andmete häda on aga selles, et hõlmavad ainult linnarahvastiku liikumist ja pole tabelis esitatavatega võrreldavad. Suurel osal NSVL maarahvastikust puudusid passid ja nende liikumisvabadus oli piiratud, ühtlasi ei peetud vajalikuks pidada ka statistikat maarahvastiku rände kohta. Peale sõda laienesid Eestilegi üldised statistika kogumise reeglid, seal hulgas maarahvastiku territoriaalse liikumise arvestamine.

Rändestatistika on puudulik mõne NSVL piirkonna kohta kuni 70-ndate aastate lõpuni, kui passireformi käigus viimased kodanikud said dokumendi. Seda puudulikkust on vaja arvestada kõikvõimalike rändeandmete kõrvutamiste puhul. Eestis taastus kõiki inimesi haarav rändestatistika muudest vabariikidest varem ja nii ongi juba 1953 aastast alates arvud olemas. Alguks küll üsna ebapiisavas detailsuses, mistõttu üldise rändevoos lihtsamgi jaotus puudub. Uueks rajajooneks on 1967 aasta, mil kättesaadavaks muutub (edaspidi küll aeg-ajalt kaduv) rände vanusstruktuur sise- ja välisrände lõikes. Suur hüpe paremuse poole toimus 1987 aasta rändandmete töötlusel, kuid 1988 aasta kohta on jällegi andmeid vähem. Ka käesoleva aasta töötlusprogramm ei küüni kaugeltki 1987 aasta tasemele.

EESTI RÄNDESALDO

Rändesaldo on sisse- ja väljarände voogude vahe. Niisiis võib edasise tabeli igäüks ise välja arvutada eelnenud tabelite põhjal.

Selgitust vajab siserände tulemusena tekkiv saldo. See ju peaks terve

RÄNDESALDO 1953 - 1988

Aasta	Kogu rände-voog	Sise-rände-voog	V ä l i s r ä n d e v o o g				Rahvastiku üld- ja loomuliku iibe vahe
			Kokku	Põhi-ränne	Eri-ränne	Riikide-vaheline ränne	
1953	23049						
1954	11163						
1955	6878						
1956	16701	5385	11316	10951	165	1137	-
1957	7860	4467	3393	5665	-2272	-276	-
1958	6785	5863	922	6882	-5960	-99	-
1959	8844	6255	2589	5303	-2714	58	5713
1960	3750	3230	520	1491	-971	-98	5673
1961	8622	3270	5352	8125	-2773	165	6921
1962	9890	4249	5641	7424	-1783	-5	6970
1963	12933	5779	7154	8154	-1000	93	11251
1964	11358	4382	6976	9006	-2030	16	10841
1965	8292	2190	6102	7724	-1622	62	7111
1966	6116	2093	4023	6400	-2377	-5	6634
1967	6283	2444	3839	3642	-197	21	5665
1968	10081	2157	7924	9464	-1540	-80	9393
1969	13175	1907	11268	11618	-350	145	15176
1970	12660	1390	11270	11369	- 99	90	12105
1971	10920	1097	9823	9909	- 89	-180	9949
1972	8066	1112	6954	7275	-321	-557	7483
1973	7256	311	6945	7207	-262	-718	7008
1974	4685	936	3749	3575	174	-2349	4356
1975	4343	1040	3303	3794	-491	-2024	4117
1976	4842	44	4798	4457	341	-2144	4645
1977	7561	-573	8134	6858	1276	-1295	7016
1978	5197	-116	3313	3762	-449	-439	4440
1979	4092	-806	4898	4899	- 1	-472	4187
1980	7128	509	6619	6404	215	-298	6794
1981	6459	273	6186	6585	-399	-101	7025
1982	5703	323	5380	5704	-324	-139	5544
1983	5197	168	5029	4606	423	-17	5092
1984	6318	543	5775	5027	1018	- 2	6251
1985	8167	461	7706	6510	1196	1093	8283
1986	8003	766	7237	6112	1125	115	7865
1987	7849	1359	6490	4283	2207	-557	7797
1988	4054	1260	2794	1805	989 (+)	-841	3293
1989							
(+) sh	ajateenistus Nõukogude Armees kinnipidamiskohtadesse suunamine ja naasmine sealt						- 414 +1403

mõistuse seisukohast olema null, sest siseränne haarab ainult Eesti piirides liikuvaid inimesi. Sellest seisukohast tundub tegemist olevat lihtsalt veaga. Samal ajal tõendavad arvud vea süstemaatilisust ning ka täna on siserände saldo arvestatav komponent kogusaldo kujunemisel. Niisugusest vaatevinklist seisab siserände saldo taga teatud kindel rändemehhanism. Lihtsustatult seisneb see Eestisse saabunute ajutise sissekirjutuse hilisemas muutumises alaliseks. Niisugune olukord võib näiteks aset leida, kui isik on viibinud "ajutiselt" oma elukohas üle kuue kuu. Alalise sissekirjutuse vormistamisel ja rändetalongi täitmisel polegi sel juhul enam muud tulekukohta märkida kui Eesti NSV. Niisiis on paljus probleem ajutiste sissesõitnute registreerimises. Selle tõsisema teostamise asemel on märgata pigem leiguse levikut: saab ju nõndamoodi ühiskondliku kontrolli all olevat väljaspoolt sissesõitnute arvu väiksemana näidata. Konkreetseks näiteks ongi Tallinna RN TK 22.juuli otsus nr.328, mille kohaselt enam ei kuulu rändestatistika alla pealinna ajutiselt sissesõitnud meremehed.

Veel soovin tähelepanu juhtida rändesaldole välisriikidega. Näiteks on koos sellega 1985 a. rändesaldo +9260 ja 1988 a. +3213 inimest, ilma aga vastavalt +8167 ja +4054. Arvude valikust sõltub kujunev pilt. Sellist sorti manipulatsioone, osalt arvatavasti tahtmatult tekitatud, võib üsna tihti viimasel ajal ajakirjanduses ning tribüünidel lugeda-kuulda. Rändest välisriikidega veel niipalju, et 70-ndatel aastatel esilekerkinud miinus on suurelt jaolt Eestit hüppelauana kasutanud Volga-sakslaste tekitatud. Edaspidi tuleb selle vooga jälle märgatavalt tõsisemalt arvestada, kuid siis saab põlisrahvas puudutatud olema.

Saldotabelile on lisandunud, sise- ja väljarändeandmete võrrele, veel üks seitsmes veerg. Eesti üldiibe ja loomuliku iibe vahe, millisena rändiivet on olnud seni võimalik arvutada näiteks ametlike statistikaväljaannete "Eesti NSV rahvamajandus" järgi, ei lange rändiibega kokku. See on arvestusviga, mis sageli juhtub nii demograafiliste kui rändesündmuste tegeliku toimumise ja nende registreerimise ajalisest eraldatusest.

Veel soovin tähelepanu juhtida kinnipeetute väga olulisele kohale Eesti rändesaldo kujundamisel. Toimemehhanismile on viide kirjutise esimeses osas. Siiski on arvatavasti see varem olnud tagasihoidlikum, kuid andmeid pole kahjuks tabuleeritud.

EESTIST JAAPANIS

JAANUAR - MÄRTS 1989

Ma naasin Jaapanisse alles märtsi ja aprilli vahetusel pärast ligi kaks aastat kestnud Balti mere kaldail viibimist. Selle tõttu ei tea täpselt kuidas jaapani ajakirjandus käsitles Eesti sündmusi esimesel aastaveerandil. Kaudsetel andmetel näib et Jaapani ajakirjanduse peamine huvi oli jaanuaris ja veebruaris mujal kui välismaa sündmuste juures. Sel perioodil huvitas enamikku Jaapanis ainult üks isik, nimelt keiser *Showa* ehk *Hirohito*. Ta oli olnud eelmise aasta septembrist alates kriitilises seisundis ja suri 7. jaanuaril. Matus, milles osalesid mh *George Bush* ja *Francois Mitterand*, toimus 24. veebruaril. Pole ime, et siitpoolt nähtult tagasihoidlikud sündmused Eestis (18.1. keeleseadus, 24.2. sini-must-valge lipu heiskamine Toompeal jne) ei äratanud siin erilist tähelepanu.

APRILL - JUUNI 1989

Uudiseid Baltikumini kohta ilmus sel ajal veel sporaadiliselt. Eesti, Läti rahvarinde ja Leedu "Sajudise" kokkutuleku kohta Tallinnas 13.-14.5. kirjutati ka Jaapani ajalehtedes.

Juunis ilmus umbes 60-leheküljeline raport Eesti kohta, mille pealkiri oli "Laulev revolutsioon". Minu teada on see esimene ja seni ainus jaapanikeelne raamat (õigemini brošüür), mis tervena pühendatud Eestile. Autor *Takashi Tsumura*, kes külastas Tallinna aprillis, on igasugustest maailma asjadest huvitatud vaba ajakirjanik. Ta sõitis Eestisse täieliku võhikuna; polnud kordagi varem Eestis ega ka mujal Nõukogude Liidus käinud. Raamat sisaldas palju ebatäpseid ja asjatundmatuid väiteid Eesti ajaloo kohta, millega mu noor tuttav ajaloolane (üks Baltimaade, eriti Läti, ajalooa tegelev haruldus Jaapanis) ei võinud rahul olla. Raamatu väiksematest vigadest mõni näide: "Virus" tähendavat eesti keeles Eestit (tal oli kaasas soomlasest tõlk); Värska vesi olevat pärit Saaremaalt; Moskva ja uue Eesti aja vahe olevat kaks tundi; jne. Kõigile puudustele vaatamata peab ütleva, et see väike raamat andis väga põneva ning üksikasjaliku "on the spot" kirjelduse Eesti rahvarinde tegevuse kohta ja paistab et sel õnnestus äratada jaapanlastes huvi seni tundmatu maa ja rahva vastu.

JUULI - SEPTEMBER 1989

Ootusepäraselt ilmus sel perioodil Eestit ja Baltikumi käsitlevaid või puudutavaid ajaleheartikleid üsna palju: juuni-juuli vahetusel Tallinnas peetud rahvusvaheline kongress, millel käsitleti Molotov-Ribbentropi salaprotokoll (3.7); NL Ülemnõukogu otsus Baltimaade isemajandamisele ülemineku kohta 1990. a jaanuarist (28.7.); Eesti uus valimisseadus (10.8.); "venelaste" streigid Eestis (korduvalt, alates 10.8.); 23. augusti inimketi meelevaeldus Baltimaades (23. ja 24.8.); NLKP Keskkomitee hoiatus Balti riikide natsionalismi vastu (korduvalt, alates 28.8.) jne. Suureks edusammuks eelmise kvartaliga võrreldes peaks nimetama seda, et N. Liidu kaartide asemel hakati panema ajaleheartiklite juurde Baltikumi kaarte.

Ka televisioon hakkas näitama jaapanlaste endi tehtud dokumentaalfilme Eesti (ja Baltikumi) kohta. (Tokios on 7 peakanalit, viis nendest erakanalid.) Esimesed dokumentaalsaated olid minu teada erakanal "TV Asahi" tehtud kaks 15-minutilist filmi, mis saadeti 31.7 ja 1.8. hilja õhtul. Saadetes näidati mh juunis Tallinnas toimunud "Rock Summerit" ja suurküüditamise aastapäeva sündmusi. Intervjueeriti *Mikk Titmat* (vene keeles), *Heinz Valku* (eesti keeles), *Trivimi Vellistet* (soome keeles) jt. Mind kutsuti osalema filmide redigeerimisele kui eesti ja soomelt oskava tõlgina. Jäi mulje et telesaadete tegijad olid alles hiljuti hakanud huvi tundma Baltimaade vastu. Muidugi, parem pinnapealselt kui mitte midagi. Arvan et nende dokumentaalfilmide vaatajaid oli küllalt palju, sest need saadeti väga populaarse uudisringvaate ajal.

OKTOOBER - DETSEMBER 1989

1989. a viimases veerandis on olnud Jaapani ajakirjanduses ja televisioonis Baltikumi kohta tunduvalt vähem artikleid ja saateid kui eelmises. Põhjusi on mitu. Esiteks on poliitilise uuenduse tulipunkt siirdunud Ida-Euroopa riikidesse. Lisaks pole sündmused Baltikumis sel ajal nii suurejoonelised kui varem.

25. oktoobri 25-nda "Asahi Shimbun" *) teatas, et kolm Balti riiki leppisid kokku tulevase Balti ühisturu ja valuuta asjus. Detsembri lõpul mainis "Yomiuri Shimbun" lühidalt, et Eestis oli lükatud partei juhtiva rolli paragrahvi põhiseadusest kõrvaldamine edasi jaanuarini

Kuukirjades ja nädalalehtedes ilmus mitmeid reportaaže, mis käsitlesid suve sündmusi Eestis ja Baltikumis. Lugu oli tihti nii, et üks ja seesama ajakirjanik, *Hajime Takano*, kirjutas enam-vähem sama sisuga artikleid eri paikadesse. *Marju Lauristin*, kelle foto ilmus koos Takano kirjutisega, on

saanud siin palju tuntumaks eestlaseks kui näiteks parteijuht *Vaino Väljas*.

Eestlasi huvitaks ehk see, et üks soome perekonnanimega, aga arvatavasti venekeelne eestimaalane esindas Eestit jaapani ajakirjas. Ka tema kirjutise pealkiri oli "Laulev revolutsioon", tõlkis vene keelest jaapani keelde üks vene keele spetsialist. Tõlkija poolsest autori tutvustusest saame teada, et autor, kirjanik *Yurii Yakimainen* (sic!), abiellunud 1988. aastal jaapanlannast vene filoloogiga. See jaapanlanna oma kohmakate (sic!) venekeelsete luuletustega olla debüteerinud "Ladoga" 1988. a oktoobrinumbris venekeelse luuletajana ja saanud kõrge hinnangu eesti luuletajatelt. Autori auks mainin, et kirjutis on minu arvates üldiselt asjalik - väljaarvatud viperus, mille järgi suvel 1988. a valiti Vjaino Vjalas Eesti peaministriks. Muidugi võib viga olla tõlkija oma.

Kuukirjades on peale reportaažide ilmunud ka Balti sündmuste analüüse. Üldiselt on Jaapani nõukogude asjatundjad analüüsonud Baltimaade sündmusi "perestroika kui kogu Nõukogude Liitu katva nähtuse" seisukohalt, teiste sõnadega: mis raskusi pakub probleemipesa Baltikum Gorbatsšovile perestroika edasiviimisel. Sellele üldtendentsile vaatamata on ilmunud ka mõni artikkel, mis analüüsi teravuselt pakuks huvi nendelegi, kes muretsevad rohkem Baltimaade kui Nõukogude Liidu pärast. Ühe näitena mainin professor *Nobuo Shimotomai* kirjutist "Balti rahvusprobleem poliitika vaatenurgast", mis ilmus kuukirja "Sekai" detsembrinumbris. NL poliitika spetsialistina ning suvel Baltikumi külasthanuna väidab *Shimotomai*, et jaapanlastel on väär arusaamine N Liidu rahvusprobleemidest ja ta näitab Balti rahvusprobleemi mitmekülgsust: rahvarinde ja interliikumise suhted, kohaliku partei olemuse muutumine, liiduvabariigi suveräänsuse küsimus, keeleseadus, armee "kohalikustamise" küsimus, IME jne.

Lõpuks lühidalt mu enda eestialalisest tegevusest: keeleteadust populariseerivale kuukirjale "Gengo" kirjutasin kuueosalise artiklisarja "Kutse eesti keele juurde", millest esimesed kolm osa on ilmunud. Lugejaskonna reageering polnud eriti innukas: ainult neli isikut teatasid oma soovist hakata eesti keelt õppima. Üks nendest on inglise keeleteadust õppiv kolmanda kursuse neiu, kes olevat TÜ tudengiga kirj vahetuses.

Olen tõlkinud mõne eesti laulu sõnad jaapani keelde (Eesti Vabariigi hümn, "Ärkamise aeg", "Eesti lipp", "Sind surmani" jne) ja avaldasin need oma instituudi infolehes. Mul on jaapani keelde tõlgitud ka *Tiit Made* raamatu "Eesti tee" see osa, mis käsitleb küüditamist, ehk peatükk "Mis nad meiega on teinud?" Loodan, et see ilmub mõnes Jaapani üldtuntud kuukirjas.

*) Jaapanis on kolm suurt päevalehte, mida loetakse üle kogu maa: "Yomiuri Shimbun", "Asahi Shimbun" ja "Mainichi Shimbun".

ÄRKAMISE AEG

Meri siin seisma jäi,
keegi peatas ta,
kallas veest jagu sai,
kaldast algas maa:
tasane, kullane, kivine,
mullane, pilvine, tuuline,
ootust täis.

Peagi siin kokku said
esimemm ja taat,
vaevaga kodu löid,
lapsed majja töid.
Oli õnn, oli rõõm, oli naer,
oli nutt, oli töö, oli vaev,
sellel maal.

(*) Eestimaa, Eestimaa,
oled mu kodumaa,
oled mu hingele lähedal.
Eestimaa, Eestimaa,
oled mu kodumaa,
oled mu südamel sügaval.

Tulega, mõõgaga
tuli võõras mees,
häda töö, valu töö,
võõrast leiba söi.
Langes taat, memmeke,
lapseas vennake,
pisaraist märjaks sai
kogu maa.

(*) refrään

Isa meelt, emakeelt
hoian sellel maal,
taadimaa, memmemaa
endiselt on ta:
tasane, kullane, kivine,
mullane, pilvine, tuuline,
ootust täis.

(*) refrään

覚醒の時代

海はここで止まっている
誰かがせきとめたのだ
岸が水を克服し
岸から陸がはじまった
平坦で、突り豊かで、岩がちで
土壌が覆い、曇りがちで、風がよく吹く
期待でいっぱい国

まもなくこの地に集まった
祖先の父や母たち
苦勞して家を築き、
子供たちが家に生まれた
しあわせ、よろこび、笑い
泣き声、労働、苦難
みんなこの地で経験した

(*) エストニア、エストニア
おまえは私の祖国
おまえはわたしの心のそばにいる
エストニア、エストニア
おまえは私の祖国
おまえはわたしの胸の奥にいる

火と刀をもって
見知らぬ男がやってきた
困窮をもたらし、苦痛をもたらし、
他人のパンを食べた
父が倒れた、そして母も
幼い弟も
涙にぬれた
国全体が

(*) 繰り返し

父の心と母のことばを
わたしはこの地で守る
父の国、母の国
この地はもともとそうだった
平坦で、突り豊かで、岩がちで
土壌が覆い、曇りがちで、風がよく吹く
期待でいっぱい国

(*) 繰り返し

KALEVIPOEG KUNSTIS

Peale kuningaks saamist õpetas Kalevipoeg rahvale põldude eest hoolitsemist:

"Küllap nägid künnimeesta,
Kuninglikku Kalevida,
Kange käega kündemassa..."

Leivapätsi muretsemisel oli külvamine samuti meie esivanematele väga olulise tähtsusega. Nii ka eepose kangelane:

"Külvas soosse sinikaida
Sambla sülle jõhvikaida,
Mõnda kohta mustikaida."

Just niisugust külvamist sooserval kujutabki Erik Haameri VIII loo illustratsioon. Pildil tagaplaan uduse sooserva, kääbuskaskede ja jändrikkude okaspuudega on kunstniku järjekordne mälestuspilt Aegviidust, Haameri kodutalu uudismaalt.

Kalevipoega kündjana on kujutanud mitmed eesti kunstnikud: K.Raud, A.Uurits jt. Kangelast külvamas kujutas aga esimest korda Erik Haamer. Nii külvas pagulaskunstnik küll juba 1952. a oma "Kalevipoja" illustratsioonide seeriaga tervelt kaksikümmend uut, "sügavalt läbimõeldud"* pilti eesti kunsti altarile, kuid kodumaal 1962. a ilmunud esinduslikus juubelialbumis "Kalevipoeg kunstis" ei esine isegi mitte Erik Haameri nime! "Ideoloogiline tuletõrjekontroll"* oli loonud järjekordse valge laigu Eesti kunsti ajaloos! 1990 a korraldab Tartu kunstimuseum Erik Haameri "Kalevipoja" illustratsioonide näituse**, mis loodetavasti annaks silmnähtavat selgitust tekkinud olukorrale ja aitaks tõenäolikt ka "katkend lõimi meie rahvuslikus kultuurikangas kokku sõlmida".*

Wello Uuskyla

Kungälvis, jõulukuul 1989.

*) Tsitaadid A. Oja artiklist, "Sirp ja Vasar", 13. mai 1988.

**) Näitus toimub kavade järgi 18. maist 15. juulini.

ERIK HAAMER "KÜLVAJA" 1952, PLIIATS

EESTI AJALUGU ja "EESTI AJALOOD"

27. okt. "Reede" teatas, et olevat ilmunud "Kodu lugu" I. Teose teine osa aga jõudis Torontosse juba enne kui selle ilmumisest teatavad kodumaa lehed. Sellega oligi kiire, sest see on hea, isegi väga hea uudis: tegemist on ju populaarse ülevaatega meie maa ja rahva ajaloo kõikidest järkudest, nähtuna eestlaste oma silmaga - teosesga, millest Eestis on nüüd juba oma pool sajandit suurt puudust tuntud.

"Loomingu Raamatukogu" sarjas (nr.40-43) ilmunud lühiajalugu annab kahes vihikus üle 200 lk. sisuliselt (ja paraku ka trükitehniliselt) tihedat teksti. Vaevalt pakkuski praegune paberipõua aeg paremat teed meie rahva piinava pika ajaloojanu leevendamiseks. Jah: leevendamiseks, mitte kustutamiseks, sest meie janu on küllap juba nii suur, et need 35000 eksemplari lähevad nagu kerisele. Pärast nende allaneelamist jääb eesti rahvas kindlasti veelgi kasvanud isu ja igatsusega ootama mitmekõitelist, teaduslikult ja tehniliselt aja kõrgusel seisvat Eesti ajalugu, mille me rahvana juba ainuüksi oma saavutustega oleme ammu-ammu ära teeninud. Mõtlen millelegi sellest laadist nagu pealkirjaga "Eesti ajalugu" vabariigi ajal ilmuma hakanud teos, mille kavandatud viiest jõuti välja anda ainult esimesed kolm köidet (1935-37). Too teos on praegu haruldus ja omamoodi asendamatu, kuid pool sajandit uusi uurimusi vajavad niikuinii uhiuut käsitlust. Huvitav täheldada, et ka viiekõitelise ürituse toimetuse nimetas oma tööd "Eesti ajaloo kokkuvõtlikuks ülevaateks"

Ka vastne "Kodu lugu" käsitab end saatesõnas "laiemale üldsusele lugemiseks pakutava ülevaatenähtena". Arvan, et just sellelaadilist teost oli meie rahval praegu kõige rohkem vaja; kirjutan kahe käega alla saatesõna väitele, et "rahvas, kes ei tunne oma ajalugu, on nagu inimene ilma mäleta, ebanormaalne ja kaitsetu". Tänapäev tuleb meie noorema põlvkonna ajaloolasi, kellest kolme nime seisavad kaanel: *Mart Laar, Lauri Vahtre ja Heiki Valk*. Ütelgem kohe, et olusid arvesse võttes on raamat hästi õnnestunud.

Iga ajalooramat sisaldab vähemalt kaht liiki materjali: fakte ja nende tõlgendust. Viimane võib eri autorite puhul olla vägagi erinev, olenevalt nende lähtepunktidest. "Kodu loo" autorid alustavad sõnadega: "Eesti ajalugu vaadatuna eestlase silmaga on lugu meie kodust ... mille rajasid

meie esivanemad oma igapäevase tööga." Siin on antud nende lähtekoht sündmuste kirjeldamisel-hindamisel, lähtekoht, mis erineb tunduvalt mitte-eestlaste (ja eriti okupantide) kirjutatud ajalooteoste omast.

Kahesajale leheküljele mahtuvate sündmuste-tõlgenduste valik on suur ja raske töö ning annaks ainet kommentaarideks, mis oleksid palju pikemad kui raamat ise. Andes autoreile hea hinnangu nende töö kui terviku eest, on arvatavasti igal lugejal omad soovid teose täiustamise asjus ette kanda. Lühiaartikli raames nimetaksin vaid paari-kolme omapoolset.

Kõigepealt: üks laiemele üldsusele määratud ülevaade peaks sisaldama ka visuaalset materjali. Käesolevas väljaandes leiame ainult ühe sellise lehekülje - see on ülevaatediagramm teise osa lõpus. Vaja oleks palju rohkem, alustades tabelist eelajaloo eri perioodide kohta. Kena oleks, kui seda saaks teha võrdlevalt Läänemere- ja meist ajalisel ees olnud Vahemeremaade vahel. Käsi südamele: kellel meist on peas kiviaja perioodid, rääkimata metalliaja alajaotustest? Niisugune tabel mahtunuks kasvõi raamatu kaanele. Ajaloolised kaardid oleksid siia samuti marjaks ära kulunud - näiteks need, mis ilmusid "Kultuuri ja Elu" tänavuse 8. numbril veergudel.

Mis ülevaate ülesehitusse ja ruumijaotusse puutub, sooviksin esile tõsta eriti nelja asja, mis vajaksid paremat (olgugi lühidat) esiletõstmist: E.V. kultuuriautonoomia; Eesti vähemusrahvaste elu; suhted väliseestlastega (ka enne sõda); selgemad võrdlused naabermaadega.

Täpsustamist vajaks hulk detaile. Nii väidetakse näiteks, et katoliku preestrid "ei erinenud (...) sisuliselt vanast targast" (I:54). Ent sel juhul peaks kuskil juttu olema ka selle vana targa rollist. Selleks paras koht oleks peatükk "Muistsetest uskumustest ja vaimulaadist" (I:26-32), kus praegu leiame tänuväärse, mõtteid liikuma paneva kokkuvõtte eesti rahva ellusuhtumise juurtest. Ainult et tarku me sealt küll ei leia.

Vaevalt on võimalik nii laiahaardelises ülevaates - 13000 aasta pikkune periood - vältida vigu. Mulle torkas eriti silma lause: "1924. aasta 1. dets. varahommikul ründas ligi 400 vandenõulast Tallinnas tähtsamaid strateegilisi punkte" jne. Siin eksivad autorid nii faktide kui tõlgenduse osas. Ründajaid polnud rohkem kui 188 - juba a. 1928 Kominterni poolt avaldatud andmeil. Ja miks rääkida "vandenõulastest"? Kui putšikatse kavandajaks oli Punaarmee kindralstaabi ohvitser Harald Tummeltau, ründajate staabiülemaks Tallinnas teine ohvitser sealtsamast - Karl Rimm, kõigi kolme nn rünnakupataljoni komandörideks jällegi sama välisriigi ohvitserid? Alles siis, kui saame teada, kui palju leidus ründajate seas

Nõukogude Vene kodanikke ja palgalisi (näib, et üle poolte), võime neile hakata otsima sobivat nime. Juba praegu teadaoleva põhjal peaks tekstis seisma umbes nii: "ründas Peterburist organiseeritud, alla 200-pealine riigikukatjate salk Tallinnas" jne.

Ent suunakem nüüd pilk tulevikku. Tore oleks, kui "Kodu lugu" võiks peatselt ilmuda parandatud-täiendatud trükis ühekõitelise väljaandena, mis sisaldaks minimaalsegi arvu tabeleid-kaarte. Aga kas see on võimalik? Soomes on: sealt saabus samaaegselt "Kodu looga" Toivo Rauna Eesti ajaloo soomekeelne väljaanne. Sellest - praegusel hetkel kõige täielikumast Eesti ajaloost - vajaksime hädasti eestikeelset väljaannet. Autori poolt selleks takistusi pole, aga ... Aga.

Aga häda on tõesti suur. Kas kõikjal kummitavast paberipuuduse-tondist ei saaks siiski kuidagi mööda hiilida? Siin üks ettepanek: ENE-s leiduv Eesti ajaloo artikkel on niikuinii ümbertöötamisel. Miks mitte seda avaldada separaadina, kasvõi "Kultuur ja Elu" erinumbril kujul? Või kui kaua veel tuleb eestlastel oma asjade tundmaõppimiseks kõigepealt mõni võõrkeel ära õppida?

Vello Salo

(Esmaesitus VER saates)

KOMMENTAAR: Vello Salo mõtles hästi aga valis halvasti kui ta probleemi näiteks toob "Aja Kirja". Meenutagem, et AK "pood" oli 1985 - 1987 sama hästi kui kinni ja siis ei olnud veel "kodumaa vaimustust". Et AK 1988 Rootsis uuesti käivitus on ju vastunäide! Tegemist pole kodumaa mõjuga vaid meie enda kriisiga. AK kriis (mis algas isegi varem kui 85) seisnes selles, et toimetaja lihtsalt väsis ära. Või võttis ette muud, mis talle ilmselt tähtsam oli kui AK. Selles ei ole midagi ette heita. Raskuste sügav põhjus oli ühiskonna jõu ja huvi puudus ajakirja väljaandmise kindlustamisel. Ka Mii liikumine ilmselt ei hinda AK nii nagu Salo, et seda päästma hakanuks. "Kas paneme kinni?", "ikka veel vaja" - KES KUSIB KELLELT MIDA? AK käekäik on varem ühest, nüüd teisest isikust. AK uuestisünd Rootsis pole (kahjuks) ühiskondlik vaid üksikisiku ettevõtte. Ongi Kogu Lugu.

Vello ütles veel, et "Aja Kirjal" on ainult pool toimetajat - tänan ja võtan omaks, sest teist toimetajat ju pole. 1/4 või isegi 1/8 olnuks vist õigem öelda, sest enamik aega ei kulu mitte toimetamiseks vaid lehe tegemiseks. ("Edasil" on arvatavasti peale 30. loomingulise kaastöölise veel teisi isikuid kes lehe otsast lõpuni valmis teevad, lisaks aparaat lehe levitamiseks. Suhe 1:480 või hullem? /Võrdlus "Edasiga" on muidugi absurdne, "Aja Kirjale" aitaks mõnest 1/4, 1/8, 1/16 lisast ja me teeks imeasju!).

EESTI VABARIIGI SÕJAVÕLG

AMEERIKA ÜHENDRIIKIDELE

Esimene maailmasõda tõi kaasa suuri muudatusi kapitalistlike riikide omavahelistes majanduslikes ja poliitilistes suhetes. Kui Euroopa riigid sõja käigus enamasti nõrgenesid, siis USA tugevdas oma positsioone tunduvalt. Sõja eel oli maailma peamiseks krediitoriks olnud Inglismaa. USA võlgnes talle ja teistele Euroopa riikidele ligi 4,5 miljardit dollarit. Sõja käigus muutus võlgnikuks Euroopa. /- - -/

Eesti Vabariik (EV) ei olnud erand - ka tema majanduse arengut pidurdasid sõjavõlad. Ametlikel andmetel olid Eesti välisvõlad Vabadussõja lõppedes järgmised:

USA-le - 14 006 463,88 dollarit
Inglismaale - 1 350 546 naelsterlingit
Prantsusmaale - 13 145 304 franki
Taanile - 634 720 krooni
Soomele - 20 000 000 marka

Võlg Soomele tasuti 1921. aastaks, Prantsusmaale 1926. aastaks, kuid USAle ja Inglismaale ei olnud jõudu maksta.

1. veebruaril 1923 fundeeriti Inglismaa võlg USAle. Võlg tuli tasuda 62 aasta jooksul. /- - -/

1922. a jaanuaris koostati EV memorandum USA võlgade asjas, milles teatati, et 1. jaanuariks oli võlg tasumata protsentide arvel kasvanud 15 876 755,71 \$-ni. Kuigi võla kustutamiseks võimaldati kolm tähtaega (1922, 1923, 1924) tekitavat võla tasumine suuri raskusi isegi pikema aja jooksul, eriti kui arvetada sõjavõlgu ka teistele riikidele. /---/ Ainsaks võimaluseks peeti võla konsolideerimist vähemalt 30 aastaks, intressiga mitte üle 5%. Sedagi varianti peeti rängaks.

Välisvõla tõttu tuli kärpida riigieelarvet. Nii vähendas Riigikogu 1922. a. 24. märtsil ainuüksi välisministeeriumi eelarvet 25 526 900 marga võrra.

Inglismaa võla korraldamine USAga 1923. a algul oli ka Eesti valitsusele mägiks, et Ühendriigid ei kavatse sõjavõlgu kustutada ja võla tasumise tingimused saavad olema üsnagi nängad. /---/ Võla suuremine jätkus.

Esimesed konkreetsed sammud võlakorralduse kokkuleppe sõlmimiseks astus 1923. a novembris USAsse saadikuks akrediteeritud Ants Piip. /---/ Eesti võlg USAle koos tasumata protsentidega 1. juulist 1919 kuni 1. jaanuarini 1925 oli tõusnud 18 370 704,81 \$-ni. /---/

A. Piip ja A. Mellon kirjutasid võlakorralduse kokkuleppele alla 28. oktoobril 1925. a Washingtonis. See võlg oli Eesti korraldamata välisvõlgadest viimane. Ligi kaks aastat kestnud läbirääkimiste tulemusena jäi võla algsummaks 1922. a 15. detsembril seisuga 13 830 000 \$. /---/

Kuigi erinevate riikide võla kustutamise tingimused olid kaunis ühetüübilised, esines kustutamisele kuuluvates võlamäärades suuri erinevusi. Vaatamata USA esialgsele ettepanekule ei sõlmitud võlakorralduse lepingut Eestiga analoogsena 1923. a USA - Poola kokkuleppega: Poolal lubati tasuda 3%-list aastaintressi 15 aasta jooksul. Eesti fundeeritud võlg moodustas 90% esialgsest võlast, Lätil, Leedul, Poolal, Soomel ja Inglismaal oli vastav protsent 82, Tšehhoslovakkial - 81, Ungaril - 80, Belgial - 54, Prantsusmaal - 50, Jugoslaavial - 32 ja Itaaliale - 26. Ilmneb, et kõige ebasoosamalt on võlg fundeeritud Inglismaal ja Euroopa väikeriikidel, kus oli avaldunud tendents inglise orientatsioonile. /---/

Lätil oli kohustatud Eestiga võrdsete maksutingimuste juures tasuma 5 775 000 \$, Leedu võlad Ühendriikidele olid kokku 5 041 627 \$.

Üsnagi objektiivselt valgustas võlalepingute sõlmimise tagamaid ajakiri "Eesti Majandus": "Ameerika tollipoliitika takistab Euroopa saaduste sissevedu ja nii nõudes Euroopalt võla tasumist, ei anna Ameerika temale

võimalust arvete õiendamiseks. Selle tagajärjeks on, et Euroopa riigid saavad Ameerika Ühendriikidest majanduslikelt ja rahanduslikelt otsekohe ärarippuvaiks". Samas lisatakse, et Ühendriigid on nende laenude andmisega hea 'sehvti' teinud, kuna laenud anti kaupades, mida USA1 tol korral ei olnud võimalik Euroopas realiseerida. Poolteist aastat hiljem olid samad kaubad aga kaks kuni neli korda odavamad.

Balti riikide vähemsoodsate maksutingimuste kinnitamist põhjendati Ühendriikide Senat1 Eesti ja teiste Balti riikide maksuvõimega, mille tõestamiseks esitati valeandmeid nii Balti riikide rahvaarvu kui ka majandusliku olukorra kohta. /---/ Esimene osa Eesti võlast USAle (50 000 \$) tasuti ettenähtud ajal, 15 juunil 1926. /---/ Lepingu kava järgi tuli esimesel aastakümnel maksta igal aastal 560 000, hiljem 635 000 \$ aastas. /---/ 18. oktoobril 1926 maksis Eesti saatkond Washingtonis USA rahandusministrile võla katteks 13 830 000 \$ EV valitsuse võlatähtedes.

1929. a algas ülemaailmne majanduskriis. Ebasoodsate majanduslike tingimuste tõttu ei olnud Eesti sõjavõlgade annuiteetide tasumine USAle mõeldav. /---/

1932. a kevadel toimusid Euroopa võlgnikriikide läbirääkimised USA ja Inglismaa valitsustega Hooveri moratooriumi perioodil tasumata jäänud summade asjus. Eesti ettepanekus USA valitsusele taotleti tasumata võlaosa jagamist võrdselt kõigile järgnevatele aastatele 3,5%-lise intressiga aastas. Ettepanekut ei võetud vastu ja võlasumma tuli tasuda Eesti Vabariigi ja USA 1932. a 11. juuni erikokkuleppe kohaselt 10 aasta jooksul alates 1. juulist 1933, 4%-lise intressiga aastas. /---/

10. detsembril 1932 saatis Eesti Välisministeerium USA valitsusele noodi põhivõla maksmise (110 000 \$) edasilükkamise asjus. 13. detsembril võttis vabariigi valitsus vastu otsuse mitte tasuda 15. detsembril USAle ka sõjavõla protsente 245 370 \$ ulatuses. Eeskujuks oli Prantsusmaa loobumine võlamaksetest USAle. Analoogilise noodi esitas ka Läti valitsus. USA vastas mõlemale eitavalt. /---/

Ettenähtud tähtajal tasusid Ühendriikidele võlamaksuosa Inglismaa, Itaalia, Tšehhoslovakkia, Soome, Läti, Leedu. Seda ei teinud Prantsusmaa, Belgia, Poola, Ungari ja Eesti. Eesti võlg USAle oli 1. jaanuariks 1933 tõusnud 17 203 743,06 \$-ni, mis moodustas ligikaudu poole kogu Eesti välisvõlast. Selle tegelik väärtus oli Eesti majandusteadlaste arvutuste kohaselt langenud turuhindade alanemisega 13 831 441 \$-lt 6 601 706 \$-ni. /---/ Eesti välisminister A.Piip teatas 17. märtsil 1933 Ühendriikide *charge d'affaires*-ile, et Eesti Vabariik ei suuda ka 1933. a suvel oma kohustusi õiendada. /---/ Vastuseks sellele saadeti juunis USA valitsuse poolt Prantsusmaale, Jugoslaaviale ja Eestile vali noot, /.../

29. novembril 1933 edastas Eesti konsul K.Kuusik USA riigisekretärile Eesti välisministri noodi 16. novembrist, milles teatatakse, et seoses raske majandusliku ning rahandusliku olukorraga ei ole Eestil ka seekord võimalik tähtajalist võlasummat tasuda.

Eesti võlg Ameerika Ühendriikidele jäigi tasumata. Kogu vaadeldava perioodi vältel kanti üle vaid 1 001 441,88 \$, millest 1441,88 \$ 1925. a võlalepingu sõlmimisel. 1. aprilliks 1934 oli Eesti võlg Ühendriikidele kasvanud 17 787 280 \$-ni. Sõjavõlad USAle jäid tasumata ka ülejäänud 16 võlgnikriigil (erandiks oli Soome). 1933. aastaks, mil võlamaksed lõplikult katkesid, oli USAle tagastatud ühtekokku 2,7 miljardit dollarit.

Piia Jullinen

KLEIO 2, Teaduslik-populaarne ajaloo almanahh

Tartu Ülikool, Tartu 1989

(Siin tugevasti lühendatult)

Eesti keele ja rahva kriitilistest hetkedest

Hetk tähistab lühikest ajalõiku, ta on ka silmapilk ja moment. Hetk võib olla ka pikem, on pikem universumi, maakera ja rahvaste ajaloos. Sellest lähtudes võib kõnelda ka eesti keele ja rahva kriitilistest hetkedest.

.....
Nii oligi eesti keele ja rahva ajaloos *esimeseks kriitiliseks hetkeks muistne vabadusvõitlus (1208-1227)*, mis lõppes meie esivanemate alistamisega. Eestlased ja lätlased suutsid kriitilise hetke üle elada, liivlased ei toibunud lõogist ja nende lahkumine ajalooareenilt oli otsustatud.

.....
Eesti keele ja rahva seisukohalt oli *teiseks kriitiliseks hetkeks Vene-Liivi sõda*, millega algas suurriigiks pürgiva Venemaa tsaaride ohjeldamatu krig haarata kõikide naabrite alasid. Suurriikliku kuritegevuse näiteks on sõda, mida Baltikumis aastail 1558-1561 pidas Ivan Groznõi (eesti rahvatraditsioonis Juhan Julm).

.....
Segased ajad kestsid 1580. aastani, lõplik rahu saabus eestlaste maale alles alade ühendamisega Rootsi riigi alla... Tõdegem ühiselt: Rootsi aeg oli eesti keele ja rahva kestmajäämiseks määrava tähtsusega.

Kolmandaks kriitiliseks hetkeks oli Põhjasõda (1700-1721). Vene šovinistlik ajalooteadus on Stalini kehtusel tõstnud Peeter I tohutule kõrgusele, sest just sel tsaaril õnnestus laiendada Vene impeeriumi piire paljude väikerahvaste alistamise läbi. Ausasse ajalooteadusse peaksid kuuluma ka feldmarssal krahv B. Seremetjevi uhkeldavad ettekanded meie alade laastamise ja rahulike elanike meeletu tapmise kohta. Põhjasõja ajal alustati ühtlasi Baltimaadel rahvaste küüditamise traditsiooni...

.....
Neljandaks kriitiliseks hetkeks eesti keele ja eesti rahva ajaloos oli esimene venestamine 1880-ndate aastate teisel poolel. Koolid ja asjaajamine muudeti venekeelseks, soodustati apostlikku õigeusku, pandi kinni eestlaste organisatsioone, suleti ajalehti.

.....
Viiendaks kriitiliseks hetkeks...olid Teine maailmasõda ja sellele järgnenud sündmused. Nende uurimisel ja hindamisel on meie ametlikud ajaloolased sõrkinud kuulekalt riiklike ideoloogide lõa otsas...Uurimise asemel hakati ajalugu tegema, sellest vabanemiseks kulub ilmselt veel palju aega. Eestlastele oli hoobiks 1941. a. küüditamine, sellele järgnenud segastes oludes arveteõiendamised, mida mõnuga õhutati võõraste poolt, kaotused mõlemal pool rinnetel ja emigreerimine. Kõige eelnimetatu tõttu vähenes eestlaste arv eriti meeste osas. Tuhanded pered jäid olemata ja lapsed sündimata.

.....
Eesti keele ja rahva kuueks kriitiliseks hetkeks oli eesti kultuuri ja kultuuritegelaste hävitamise aktsioon, mida juhtisid ja teostasid Idast saabunud poolharitlased või hoopis harimatud. 1949.a. organiseeriti järjekordne suurküüditamine...sõjajärgsed arreteerimised jätkusid raugemata hooga, seaduslikkus ei eksisteerinud... valõmistati tohutute inimohvritega ette sundkollektiviseerimist...Oluliselt vähenes eesti keele osa asjaajamises.

.....
Seitsmendaks eesti keele ja eesti rahva kriitiliseks hetkeks olidki Brežnevi kultuse lõppaastad. Isikliku algatuse täielik kaotamine, mõttevabaduse hävitamine, truualamliku kätt tõstva massi vormimine, nuhkimissüsteemi viimistlemine... viisid selleni, et hakati elama vaid antud momendile, kardeti seotada lapsi... jätkus eestlaste alade süstemaatiline koloniseerimine...loodusvarade armutu väljapumpamine ja looduse piiramatu saastamine

Praegusel uutmisetapil on veel vähe muutunud: Brežnevi-aegsed seadused kehtivad edasi, ebademokraatlikult valitud saadikud on oma kohal, jätkub parteilaste ja parteitute vastandamine, vabariiklik ja keskajakirjandus on endiselt sügavamale analüüsile ja rahvus- ning keeleprobleemide sisulisele arutlusele suletud...Peaaegu üldse pole aga käsitletud rahvaste- ja riikidevastaseid kuritegusid isikukultuse ajal. Stalini-Molotovi ja Hitleri-Ribbentropi sobing iseseisvate riikide omavaheliseks jagamiseks koos sellele järgnenuga on roim, mille õigustamisega ajaloolased teevad endale uut häbi. Selle sobingu tagajärjeks on ka eesti keele ja rahva praegune ängistav olukord.

Viimased kriitilised hetked on venimas ajastuks. Kas eesti keel ja rahvas suudavad praegused kriitilised hetked üle elada?

EDUARD VÄÄRI, mai 1988

/Tugevasti lühendatult, "Keel ja Kirjandus" 12/88/

JUUNIKÜÜDITATUTE RAAMAT ILMUS

16. nov. 1989 ilmus Torontos juuniküüditatute nimestik. See on ajalooline dokument, koostatud Tallinnas kapten Elmar Tambeki juhtimisel aastatel 1941-42. Nüüd on see raamatu kujul kättesaadaval. Juunikomitee tänab kõiki, kes on kas andmete andmise või rahalise toetusega raamatu valmisaamist toetanud. Raamat oli võimalik trükkida ainult annetussummade ulatuses ning seda valmis 485 eksemplari, millest 100 on varutud kodumaistele andmetekogujaile. Teose välja- saatmine neile annetajaile, kes on selleks soovi avaldanud, algas 16. novembril. (Annetajad võivad saada ühe eks. iga 20 annetussdollari eest.) Ligikaudu 200 eks. lähevad müügile Välis-Eestis; 244 lk. kõvas köites raamat maksab Kanadas CAD 25, mujal USD 25 (koos saatekuludega). Tellida saab posti teel kirjastus Maarjamaa käest (2661 Kingston Rd., Scarborough M1M 1M3), osta Toronto Eesti Maja kauplustest.

Kuna selles nimestikus puudub tõenäoliselt ligikaudu 1500 nime, jätkub andmete kogumine uue, täiendatud ja parandatud nimestiku väljaandmiseks, mis võiks teoks saada 14. juuniks 1990. Andmete kogumine ongi juba käimas nii Välis-Eestis kui ka kodumaal, kus nüüd on selleks avanenud võimalused. Juunikomitee palub kõiki neid, kes raamatut uurides märkavad ebatäpsusi või teavad midagi seal puuduvatute küüditatute kohta oma tähelepanekud kirjalikult Juunikomitee (Eesti Maja, Toronto) või Memento (postkast 340, Tallinn 200 090) kätte toimetada. Uue nimekirja huvides on need andmed võimalikult kiiresti ära saata. Rahaliste annetuste jaoks on endiselt avatud Juunikomitee arve nr. 8444-0 Toronto Eesti Ühispanga juures. Täiendatud väljaande ettetellimishinnaks on CAD 20.

ÜHEST AMMUSEST TRADITSIOONIST

Viiskümmend üks aastat tagasi ilmus Eestimaal esmakordselt jõulumark , millel lapsed tantsimas ümber särava jõulupuu, aastaarv 1938 ja all serval "Häid pühi!". Mark on mitmevärviline, tookordse "Eesti tuberkuloosi vastu võitlemise sihtasutuse" poolt välja antud. Ka järgmisel aastal ilmus mark, seekord tekstiga "Häid jõulupühi! Head uut aastat!". Margi servadel on kuuseokstest ornament, keskel nooruke halastajaõde, kes vaatab naeratades põlvpükstes poisikest - too ulatab valge lille väikesele tüdrukutirtsule. Need olid jõulud aastal 1939.

Möödus 45 aastat. Ja siis ilmus Rootsimaal terve seeria ilusaid mitmevärvilisi jõulumarke kümne erineva kujundusega. Kõik need margid on kuidagi tuttavlikult kodused, lapselikult rõõmsad. Ühel margil ulatab pisipoiss lammastele toitu, teisel toidab öösärgis tüdrukuke linnukesi, kolmandal sõidavad päkapikud reega, neljandal tantsivad lapsed jõulukuuse ümber jne. jne. Mis aga kõige huvitavam, et nende toredate jõulumarkide autoriks on eestlane, kuulsa Astrid Lindgreni lasteraamatute illustreerija Ilon Wikland (sünd. Pääbo), kelle enda jõulumälestused on pärit Tallinna ja Haapsalu päevilt.

Ja nüüd, möödunud aasta lõpupäevil, ilmus Eestimaal taas jõulumark jätkamaks traditsioone, mis olid alguse saanud 1938. aastal, niisiis viiskümmend aastat tagasi. Ajakirjas "Nordisk filатели" ilmus käesoleva aasta märtsikuu numbris lühiartikkel ühest jõulumargist. "Esmakordselt pärast 1940 pühitseti Eestis õigeid jõule ja pärast 1939. aastat väljastati ka jõulumark. See on trükitud värvides sinine ja mustjassinine valgel paberil. Eesti lipp lehvib õigetes värvides õhtuse tähistaeva foonil. Lipu ees on kilp ristiga ja kuuseoks põleva küünlaga. Meie, Põhjala naabrid, võime ainult õnnitleda ja loota, et areng Eestis jätkub".

Seekordne jõulumark on Eesti Muinsuskaitse Seltsi poolt käibele lastud, "kilp ristiga", millest juttu "Nordisk filatelis", on praeguse Eesti Muinsuskaitse Seltsi embleemiks.

Mõte jõulumargi valmistamiseks sai alguse detsembrikuu esimestel päevadel. Muinsuskaitse Selts omalt poolt soovis, et meenemargil lehviks Eesti lipp, oleks kuuseoks põleva küünlaga, tekst "Jõulud 1988 Eestimaal" ja lisaks veel Eesti Muinsuskaitse Seltsi märk. Mõne päeva jooksul valmistasin kavandi, kasutades vaid kaht värvi. Kuna musta värviga trükkimisel oleks jõulumargi motiiv saanud liiga sünge värvingu, asendati must värv sügava mustjassinisega. Trükkimise kohaks sai eksperimentaalkombinaat "Bit" Tallinna vanalinnas Pikk tän. 68. Oma põhitöö - perfokaartide valmistamise kõrval teeb see väike trükikoda mitmesuguseid teenustoid. Jõulumargi tiraažiks on 5000. Meenemarke trükiti kaheksamargises väikepognas valgele 120-grammisele kriitpaberile, ühtekokku 625 väikepognat. Kuna trükikojal markide liimistamis- ja perforatsioonivõimalused puuduvad, margistati hammasjoon vaid peenikese katkendjoonega.

Meenemarke realiseeriti jõulueelsesel nädalal Tallinna Raekoja juures asuvas kioskis, mille müügiakna konal on silt: "Siit ostes toetate Eesti Muinsuskaitse Seltsi."

Guido Pant

LOS ANGELSI EESTI TEATER KODUMAA LAVADEL

Viieliikmeline eesti teatritrupp Los Angelsist külastas oktoobris Eestit ja viis sinna külakostiks D.L. Coburn'i "Džinnimängu". Anti kuus etendust täissaalidele: Tallinna Draamateatris, Viljandi Ugalas, Pärnu Endlas ja Kuressaare Kultuurimajas. "Džinnimäng", mida Eduard Kikase lavaseadena on mängitud seitsmes eestlaste keskuses USAs ja Kanadas, töid pea-et kutselisel tasemel kodumaa publiku ette näitejuht Astra Shore (Fonsia) ja Johannes Nukk (Veller).

Trupi ülejäänud liikmed ringreisul olid Sirje Vitsut, Lya Kauk ja Lembit Palm-Leis. Lavapilt ja rekvisiidid olid Ain Jürisooilt. Turnee läbiviimisel väärivad erilist tunnustust Draamateatri juhtkond eesotsas Mati Klooreni ja Margus Hallikmaaga. Esinemiste vahel olid ekskursioonid Tartusse, Täevaskotta, Otepääle, Mulgi- ja Saaremaale. L P-L

RUMALUSE KAITSEKS

ARUTLUS KIRJUTAMISEST JA AVALDAMISEST

Valter Rand selgitab kirjastusetöö põhitõdesid,^{*} mille üle huvitavat raamatut või artiklit lugedes tavaliselt ei juurelda. Ent märgates et trükitu keel on nigel või stiil hüppab vargapoiste argoost romantilisse ilutsemisse, ollakse toimetajale ja korrektorile pahane.

Valter Ranna poolehoid kuulub tarkadele hea keeleoskusega inimestele. Oleks ju suurepärane, kui kirjastataks ainult andekate autorite, mitmekülsete toimetajate ja nõtke stiilitajuga korrektorite koostöö tulemusi. Kuid autorite hulgas leidub ka oma eriala asjatundjaid kes ei oska hästi kirjutada ning teinekord peab toimetaja koguni sisult segase ja kehva keelega kaastöö avaldamiskõlblikuks tegema.

Aga missugused on lugeja õigused ja kohustused? Kas ta on kohustatud esitatud tekstist aru saama? Ei! Temal on eesõigus rumal olla. Ometi tahab lugeja ostetud väljaande tekstidest täie raha eest aru saada, st üldsegi mitte ennast rumalasti tunda. Ja siin saavad toimetaja ja korrektor aidata. See aitamine pole sugugi suunatud autori vastu, seda tehakse parema mõistetavuse pärast, hea emakeele nimel. Kirjastajad peaksid aimama om lugejate võimeid. Nemad on vahest isegi süvenenud teksti arusaadavust uurinud teadlaste töödese. Seal on tõestatud, missuguse sõnade hulga juures muutuvad fraasid ja laused liiga keeruliseks, kui suur abstraktsete väljendite ja võõrsõnade tihedus teeb teksti raskesti mõistetavaks.

Oigupoolest piisab toimetaja ja/või korrektori enda rumalusest. Sest kui ta ise aru ei saa, vaeb ja seab ta sõnu seni, kuni autori mõte neist selgelt väljaloetavaks muutub.

Autor võib olla oma erialal väga tunnustatud teadlane, kelle artikleist tema kolleegid väärtuslikku infot saavad. Kui seesama teadlane kirjutab üldajakirjas, ei peaks ta eeldama et lugejad on kursis tema teadusharu mõistete ja definitsioonidega. Selgitamata võõrterminid võivad jääda lugejale abrakadabraks. Seepärast tuleb saavutada mõistlik tasakaal teaduslikkuse ja üldarusaadavuse vahel. Siin on autoril võimalus keelelist

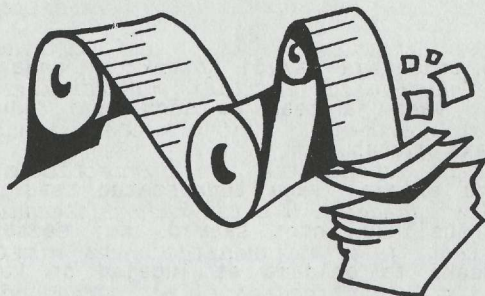
koostööd mitut moodi viljakamaks muuta. Näiteks võib ta kasutatavd terminid lugejale ära seletada (kas joone all või eraldi märkuste-kommentaaride osas).

Autor vastutab küll igal juhul oma mõtete eest, aga kui ta kasutab kirjastaja abi oma teoste avaldamisel, siis on tema kõrval ka toimetajal ja korrektoril kanda vastutus kirjutatu keele eest. Nende vastutus lugeja ees on seda suurem, mida abituma keelega on autor ning mida nõrgema keelega on lugeja. Lausa karuteene teevad kirjastajad kes soostuvad avaldama (isegi ilukirjandusena) teoseid mille keel konarlik, mõnest teisest keelest risustatud. Noor lugeja või laps rumaluke peab trükitut veatuks ja väärad väljendid jäävad ta keeleoskust mõjutama. Niisugune pettus on palju valusam ja kahjulikum kui jätta keeleteoimetaja varju. Kurvastab kujutlus, kuidas Eestis tuleb vanematel või lastel endil hakata välismaalt kingiks saadud ilusasse raamatusse parandusi tegema.

Paljudes maades nagu Eestiski tavatsetakse iga väljaande puhul ära märkida ka toimetaja ja korrektori nimi. See on asjaosaliste suhtes põhimõtteliselt õige ja aus. Teisal niisugust tava ei ole ja seepärast jääb nähtavasti toimetuse/kirjastuse otsustada, kas need nimed lugeja ette tuuakse.

Muide, mis puutub Valter Ranna terminisse "keeleline koostöö", siis kipub see laiali valguma. Kui kuulaja peab öeldud häbematuses, eitab seda, vaikib autori surnuks, siis on see koostööst väga kaugel. Koostöö eeldab üksteise tunnustamist, mõistmist, toetamist, aitamist.

Silvi Nemvalts

KIRI TOIMETUSELE:

KAPITALISM KUI ÜHISKONDLIK ARENGUASTE JA ÜLDKEHTIV MAJANDUSLIK PÕHIMÕISTE.

Alljärgnev kiri (mille pikkus sundis seda kärpima rohkem kui poole võrra) on tulnud "Aja Kirjale" Eesti suhtes kaugeimast paigast - Aucklandist, Uus Meremaalt. Oleme selle avaldamisel kinni võtnud autori lausest: ..."loodetava intensiivsema Kodu-Eestiga majandussuhtlemise taustal oleks tähtis leida ühine majandusterminoloogia, vaba emotsionaalsetest segamõistetest /.../ Igatahes arutlus teemal ei tohiks olla kahjulik". Algav ja süvenev mõttevahetus majandusteemal oleks väga teretulnud AK veergudel.

Minul käepärast olevas "Entsüklopeedia Britannica's" (1963) on sõna kapitalism defineeritud järgmiselt: Majanduslik süsteem, milles produktsiooni ja distributsiooni vahendid on enamasti eraomanduses ja töötavad erakasumi teenimiseks.

Kuna ühe ettevõtte omandusmoodus ei ole esmajärjekorras mitte puht majanduslik, vaid ühiskondlik küsimus, on ülaltoodud definitsioon ebamäärane, pealegi veel eksitav, kuna see ilmselt kirjeldab ühiskondlikku ja mitte majanduslikku süsteemi.

Sellele üldkäibel olevale kapitalismi mõiste segasusele võime leida Marxi "Das Kapital" ilmumise ajast. Marx omistas isegi oma kaasaegsele hoogsale tööstuse ja kaubandus arenguajale nimetuse "kapitalism", mis pidi tähendama vaid teatud faasi inimkonna ajaloos ja tulevikus möödapääsematu revolutsiooni läbi taanduma lõpliku, töö väärtusel põhineva ühiskonnakorra - kommunismi - ees.

Kui viimase sajandipaari suurettevõtluse tohutut kasvu võrrelda eelmiste sajanditega, võiks tõepoolest meie aega iseloomustada kui kapitalismi (=kapitalisse puutuv, kapitali seoseline) ajastut. Seda aga mitte marksistlikus piiratud mõistes - sest majanduslikult olenevad kõik tsivilisatsiooni eluavaldused kapitali rakendamisest. Ja mis muud oli Stalini industrialiseerimine, kui mitte sundkapitali ülesehitus, kapitalistliku põhitöö rakendamine, riigikapitalism suures mõõdus. Oleks huvitav teada kuidas kaasaegne N.Liidu majandusteadus käsitleb seda fakti. Marksistlikku ideoloogiat ju majandusteaduseks nimetada ei saa, sest see sisaldab hüpoteese, mis tegelikkuses ei pea paika, või kui, siis vaid väga piiratud olukorras.

Nüüd lugeja mõtleb, et mis sellest targutada, see kõik ammugi teada.

Siiski arvan, et loodetava Kodu-Eestiga intensiivsema majandussuhtlemise taustal oleks tähtis leida ühine majandusterminoloogia, vaba emotsionaalsetest segamõistetest ja väärõpetustest. Igatahes arutus sel teemal ei tohiks olla kahjulik.

Lubatagu mul siinjuures jutustada üks juba ammu loetud lugu. Oletame, et ühiskond kuskil saarel elatub kalastamisest. Harjumuspäraseks elustandardiks kulub kõigil töövõimelistel täpselt 12 tundi päevas kalapüügil. On aga teada, et kaugemal on kalu palju rohkem ja sealt võiks neid püüda lühema ajaga. Probleem on, kuidas muretseda paat, millega kalade juurde jõuda. Selleks on mitmeid võimalusi: 1. ühiskond teeb ületunde, 2. elatutakse vaid 8-tunnilisest kalapüügist ja töötatakse ülejäänud 4 tundi paadiehitusel, 3. ühiskond avastab tööjaotuse hüved, eraldab paadiehitajad kalapüüdjatest. Viimased loovutavad osa oma kalasaagist paadiehitajatele. Aga ükstepuha kui palju variante me ka välja ei mõtleks, neil kõigil on sama põhiomadus (mille saame üle kanda kõige arenenumasse tööstuskaubandusühiskonda): selleks, et paati saada ehitada, peab keegi tööd tegema ilma otsese tarbekuseta, kasuta, st ilma kala püüdmata. Või siis püütud kala ehitajatele andes või seda kuivatatuna lattu kogudes kuni sobiv paadiehitamise võimalus avaneb.

Niisiis üldkehtiv majandusarengu põhireegel: selleks, et luua kapitali, tuleb säästa! Tööst üksinda ei aita, sest kui ühes ajahihikus kõik töö vilja ära sööme, oleme selle lõpul võibolla natuke vaesemadki, sest vahepeal kulusid riided ja tööriistad. Paremust ajahihiku lõpul saame loota ainult siis, kui oleme osa oma töö viljast säästnud võimalikuks investeeringuks. Pangem tähele, et ka selline näiliselt mittekapitalistlik investeering nagu haridus on põhiliselt rahas ja töötundides mõõdetava kapitali säästmine ja loomine!

Tööjaotus inimühiskonna arenguloos on meile õnnetuseks kaasa toonud mõnd töö ja kapitali säästeprotsesside eraldamist. Õnnetuseks sellepärast, et see tekitas vastuolu kapitalistide ja proletaarlaste vahel. Viimased on kapitaalvara omanduseta tööliklass, kes ekslikult kalduvad uskuma, et ainult nende töö on väärtusi loov tegur kõigi sellele järgnevate jõhkrate võitlustega kapitalismi kaotamiseks. Või siis viinud proletaarsetid ametiühinguid niivõrd võimsa monopoli organiseerimiseni, mis halvab valitsusi.

Eraettevõtluses on loomulikku moraalset ja majanduslikku tõhusust, millesse

sekkudes peaaks ühiskond olema äärmiselt ettevaatlik. Kindlasti jõudis see tõde isegi Gorbatšovini, kui ta ühes kõnes kutsus üles peremehe tunde taaselustamisele N. Liidus.

Parimaiks praeguse Eesti majanduse ja sotsiaal-poliitiliste probleemide tundjaiks on sealsed majandusteadlased. Andkem neile au ja tunnustus IME eest. Omalt poolt küsiks in, kas mitte just Soomest poleks meil rohkem õppida kui mujalt? Pärast viimase sõja lõppu alustati ju seal päris koormatud võlgnikena! Muidugi on võimalik kasutada jõukamate rahvaste sääste laenude näol, kuid seda ikkagi mõõdukalt, sest isemajandav Eesti peab suutma oma võlad tasuda, muidu langeme paljude kolmanda maailma maade või näiteks Poolamoodi majandusprobleemide lõksu.

Arvestades seisukorda Eestis, rahva vajadust ja tahet olla isemajandav ja iseseisev kõrgel tasemel, oleks tulevikus mõeldav järgmine kapitali säästmise kava:

Teha igale tulu saajale (välja arvatud pensionärid) seaduslikuks kohustuseks, eelistatavalt automaatse traldamise teel palgast, säästa üks osa (näiteks 10%) oma tulust isikliku kapitaalomandi arvele vastavas riiklikus kapitaalfondis. See sunduslik säästukapital - mida tohiks kasutada ainult investeerimiseks kapiitaalvaradesse, mitte jooksvate kulude katteks - oleks kindlasti abiks riikliku majanduse ümberkorraldusel ja ülesehitusel ja ta kindlustaks ka iga sissemaksja isikliku tuleviku heaolu - seda mitte ainult pensioni näol. Sest selle skeemi esmane eesmärk ei ole pensionite loomine vaid hoopis kapitali loomine rahvamajandusele üldiselt ja selle skeemi liikmetele isiklikult (kusjuures mitte töötav abikaasa oleks ka mõnede reeglite kohaselt selle osanik).

Sel sundsäästmisel peab olema mingi piir. Kuna on loomulik mõelda, et iga inimene varem või hiljem oma kodu loob, võiks esimene katseline sundsäästmise piir olla ühe keskmise perekonnamaja hind. Igaüks on vabastatud sundsäästmisest niipea kui ta kapitaalvara antud piirini jõuab - või kuni ta pensionikka jõuab, mil tal oleks vabadus teha oma kapitaliga mida tahab, alalhoiu või kasutusviisi nõuet enam ei oleks.

Puht majandushüvede kõrval näen selles kavas veel kaugeleulatuvaid positiivseid psühholoogilisi ja sotsiaalsõrdõigustavaid mõjusid.

1. Enamik inimesi, kellel on selline oma kasutamisevõimalusega sundsäästetud kapital, hakkab tahes tahtmatult majandusliku vastutustundega mõtlema.

2. Vajaliku kapitali sundkogumine on veidi valus ja ennastsalgav protsess. Esitatud plaan kindlustaks kõikide selleks võimeliste kodanikkude osavõtu.

3. Kuna säästmine on tehtud kohustuseks riigi poolt, tuleb riigilt oodata riigilt kõige kohusetundlikumat vastutust nende säästude väärtuse püsivuse suhtes. Näiteks rahaväärtuse võõrandamine liigse inflatsiooni teel oleks moraalselt lubamatu ja peaks tähendama selle valitsuse langust. (Majanduspraktika on näidanud, et madal või mõõdukas inflatsioon 1 - 3.5% ulatuses on majandusele pigem kasulik kui kahjulik ja sularaha omanikud võiksid sellele vaadata kui õiglasele maksule rahasüsteemi peidetud mittekalkuleeritavate hüvede eest.) Järgnev heamajandusliku mentaliteedi levik pidurdab demokraatlike parteide püüet häáli võita ülejõukäivate lubadustega, mis on suur peraegusaja demokraatia nõrkus.

4. Kaoks ära (kuigi mitte 100%) marksismi poolt ekspluateeritud vastuolu proletaarlaste ja kapitalistide vahel - proletaarlaste enamus muutuks vastupidiseks.

5. Muutes kõik töötavad kodanikud kapitali omanikeks oleks tagatud praktiline võrdsus, teovõimelisus (equality of opportunity). Paralleelselt eelnevaga kaasuvad ka vastavad kohustused ja vastutused, väga soovitatavad omadused demokraatia parema funktsioneerimise huvides.

6. Üldiselt see plaan ei olegi radikaalne ega uudne. Vabatahtlikkuse alusel koguvad ju kapitali lugematud kindlustusseltsid ja pensionifondid, ja mis sunduslikku kapitali omandamisse puutub, siis enamikus arenenud riikides on see juba olemas kohustusliku koolihariduse näol - sest nagu juba eespool öeldud, kooliharidus ei olegi majanduslikult midagi muud kui töötundides ja rahas mõõdetav säästuvarede mahuti - kapital. Eeltoodud kohustuslikus kapitali omandamise kavas näen ainult kooliharidusele järgnevat demokraatliku kodanikuisiksuse praktilist täiendamist - selleks et iialgi enam tulevikus poleks rahvaässitajatel põhjust leida kõlapinda mõne allasurutud ühiskonnakihi juures või arvel.

Jens Meder

14.08.1989

ESINDUSED & TOIMETUS

USA:s; NEW YORK, MARI LEESMENT: 321 Rockaway Str. Boonton, NJ 07005, tel. 201-334-0209; CHICAGO, URVE AUKSI: 13977 Stonehenge, Orland Park, IL 60462, tel. 312-460-1837; CHICAGO, HILJA PIKAT: 1259 W. North Shore, Chicago, IL 60626.

KANADAS: TORONTO, VELLO SALO: 2661 Kingston Rd., Scarborough, Ont. M1M 1M3, tel. 416-265-2458; TORONTO, LIIS TRUUVERT: 130 Garnet Ave., Toronto, Ont. M6G 1V7, tel. 416-533 4213; VANCOUVER, LIIS & MATTI KLAAR, 4185 Canterbury Crescent, North Vancouver, B.C., V7R 3N4, tel. 604-986-4050.

AUSTRAALIAS: SYDNEY, TIIA RAUDMA: 11/19 Waruda Street, Kirribilli NSW 2061, tel. 02-929-6415.

SOOMES: HELSINKI, Eevi NIVANKA: Ulvilantie 10 B 22, 00350 Helsinki, tel. 0-55 14 73.

PRANTSUSMAAL: PARIS, ENE RÄMMELD: 33 rue Beaunier, Paris 75014, France, tel. 1-45 43 93 60

NORRAS: OSLO, TIIU JA ENN ANDERSON: Ingierkollveien 45, N-1410 Kolbotn, tel. 2-80 87 40.

EESTIS: TALLINN, SIRJE RUUTSOO: Kiire 28 - 2, 200 007 Tallinn, tel. 68 44 82; TARTU, TIIT PRUULI: Vilde 18 - 3, 202 400 Tartu, tel. 6 15 65

AK ILMUB NELI KORDA AASTAS.

UUED TELLIMISHINNAD 1990:

100 SEK ROOTSIS JA SKANDINAAVIAS

110 SEK EUROOPAS

20 CAD KANADAS

17 USD USAs

22 AUD AUSTRALIAS

Õhupost ülemeremaadesse

TOIMETUSE ja TALITUSE ADDRESS ON: ENNO KLAAR, Älvkarleövägen 12, S-115 43 STOCKHOLM. TELLIMISED: "AJA KIRJA" SAAB TELLIDA ROOTSIS, SKANDINAAVIAS ja EUROOPAS OTSE TOIMETUSELT, tasudes hinna posti jooksvale arvele (postižiiro) nr 12 77 47 - 4, või raha tšekiga Enno Klaari nimele. Igal pool mujal toimub tellimine ligema esindaja kaudu.

UUS ESINDAJA TORONTOS:

LIIS TRUUVERT

Korrektorid: Virve Raag ja Silvi Nemvalts

35

SISUKORD

PE A
1166 2,56
1989

Vaimustatud enesetapp	Vello Salo	2
Paul Ariste, meie suur keeleteadlane	Felix Oinas	3
Liikluse mitu palet	Tiit Pruuli	7
Sisseränne Eestisse 1953-1988	Kalev Katus	9
Eestist Jaapanis	Kazuto Matsumura	14
Kalevipoeg kunstis	Wello Uuskyla	18
"Külvaja"	Erik Haamer	19
Eesti ajalugu ja "Eesti ajalood"	Vello Salo	20
Kommentaar Vello Salole	Enno Klaar	22
TEISED LEHED:		
Eesti Vabariigi sõjavõlg Ameerika Ühendriikidele	Piia Jullinen	23
Eesti keele ja rahva kriitilistest hetkedest	Eduard Väari	25
Juuniküüditatute raamat ilmus		26
Ühest ammuhest traditsioonist	Guido Pant	27
Rumaluse kaitseks	Silvi Nemvalts	29
Kiri toimetusele	Jens Meder	31
Esindused & toimetus		35
aja kiri	nr 56	1989

Trükitud jaanuaris 1990

